

K problematice socialistické literatury u nás

ZA LIDOVOU A NÁRODNÍ KULTURU

Zdeněk Nejedlý

Skončila válka. Skončila válka – jedna z nejstrašnějších, jaké znají dějiny. Ale tím není řečeno, že skončil boj. Zůstalo mnoho ještě z toho, co je třeba dobojovat, dokončit. I na kulturní frontě, ano především na kulturní frontě. Obracím se proto ke všem kulturním pracovníkům, zde bezprostředně ke kulturním pracovníkům Velké Prahy, ale přál bych si, aby tento můj hlas byl slyšen i mimo Prahu, v celém národě, všude, kde žijí, pracují a tvoří naši kulturní pracovníci, abychom se dohodli, dali si program a tak rukou společnou dali se i do díla na tom, co máme, co musíme na tomto poli dělat.

K tomu však musím předeslat několik obecných připomenutí. První a veliké je to, abychom si uvědomili, *jak velikou dobu*, v historii jednu z největších, my žijeme, a jak veliké proto i my musíme si dát úkoly a jak veliké musíme na to vynaložit úsilí. Už šest let války byl obrovský historický děj, neboť už to nebyla válka v obvyklém smyslu, jen boj na bojištích. I sama ta válka znamenala nesmírný převrat i uvnitř národů, v jejich životě, smýšlení, kulturních potřebách, ve všem. Ale to byla jen jedna etapa historického převratu dneška. Nemenší jsou následky a důsledky války, to, co vše dnes dále v národech volá po svém rozřešení.

A co je hlavním obsahem a smyslem tohoto válečného i bude dále poválečného historického děje? To, že ta vrstva buržoazie, která se ještě roku 1938 holedbala, že je reprezentantkou, zárukou a tvůrcem současné kultury a civilizace, naprosto zkrachla. Ano naopak že ona to byla, která nejen umožnila, ale dala přímo popud ke vzniku této strašné války a vši té zkázy kultury i výsměchu i nejelementárnějším pojmům civilizace (jaké znamenala tato válka). Co dělal buržoazní Západ, v němž tak mnozí se zhlíželi jako v paladiu veškeré kultury? Nejen slovem se neozval proti blížící se zkáze, ale svým kapitulantstvím, svým strašpytelstvím i svým sloužením nekulturnímu kapitálu ještě dráždil plavou bestii německého fašismu, jen aby se vrhla na jiné, Západu nevítané národy a státy a na nich aby vybila svou hůř než zvířecí zvrácenost.

Naproti tomu do jakých výšin, a nejen válečných, ale i kulturních se v téže době vztyčil i do jaké šíře se rozestřel druhý svět – Východ, slovanský svět, Sovětský svaz! Nám už před tím ne neznámý, ale nyní nastoupivší svou vítěznou a světodějnou cestu i mimo své hranice, osvěcuje jako pravá hvězda východu všechnu tu temnotu, v níž svět uvrhlo zbahnění Západu. I nastalo tak úplné přesunutí sil, a nejen mocenské, ale i kulturní. To, co se zdálo být včera ještě vrcholem kultury, leželo tu dnes vybledlé, beze všeho lesku, odumírající. A to, co včera bylo světem ještě nepovšimnuto, stalo se dnes hlavní nadějí lidstva i oporou, aby nemusilo zoufat nad svou budoucností,

A co to pro nás znamená? Především to, že dnes žijeme v naprosto jiné Evropě, než jaká byla roku 1938, této Evropě docela nepodobné. A že jsou to děje, odehrávající se ve velkém světovém rámci a na velkém světovém kolbišti. Ještě nikdy snad nebyly dějiny tak doopravdy světovými, jako jsou teď. Dále, že dynamika těchto dějů je neméně úžasná. Teď měsíc znamená často více než celé roky, a šest let války – toť celá epocha, celé století, měříme-li je bohatostí náplně i dosahem odehravších se v nich dějů. I my proto musíme mít dobře na mysli význam a smysl obou těchto faktů.

Musíme i my se přizpůsobit jejich velikosti a tempu. Teď nejde a nemůže jít o ten neb onen odstín ve filozofii, umění, celé kultuře, když se převrátil sám svět. A teď není možno vracet se k roku 1938 a navazovat na to, kde jsme přestali, když svět z roku 1938 je nenávratně ztracen a dělí nás od něho jakoby hora let a v nich změn i převratů. To všechno musí zůstat daleko za námi a směle musíme vykročit vpřed, na nové dráhy, určené nám dnešní historií, nemáme-li prohrát všechno.

A druhé poučení: musíme si být vědomi i docela jiného, nesrovnatelně většího významu tvořivé inteligence v dnešní době, než jak na to byla uvyklá táž naše inteligence před válkou. Tehdy si mohla hrát s kultu-

rou a na kulturu, s uměním a na umění. Tehdy mnozí naši kulturní pracovníci s oblibou i hráli úlohu jen lidí v ofsajdu — lidí mimo vlastní historický proud, lidí pracujících v uzavřených kroužcích mimo dravý proud veřejného a denního života. Dnes však vcházíme do doby, jež musí si tvořit a také bude tvořit nové a veřejné a denní hodnoty. A tu všichni tvůrčí lidé, bez ohledu na obor jejich tvořivosti, musí proto na palubu, musí na své místo, musí do prvních řad a ukázat, co umějí. Musí vésti, musí být hodni názvu „kulturních pracovníků“, vedoucí a pokrokové inteligence. Jen tak splní svůj úkol, jen tak budou jednou ospravedlněni a hodnoceni před tváří dějin.

A hlavním v tom všem naším úkolem jest toto:

1. *Potřít fašismus*. Není pravda, že fašismus je zničen. Válkou byla zničena vojenská síla fašismu. Ale fašismus existuje dále, a je i v nás a mezi námi. Ano, jsa poražen mocensky, utíká se tím více na kulturní pole, aby odtud pokračoval ve své zhoubné činnosti. Naším úkolem proto je zde, na tomto poli, dokončit válku a zničit fašismus. K tomu však je třeba, abychom se nebáli, neostýchali odhalit fašistické vředy kdekoli, necht' se objeví i v tzv. vysoké inteligenci a v kulturních oborech, stavěných dříve do popředí. Zrovna tam třeba zasáhnout zcela nemilosrdně, neboť šířili se jed fašismu z takových míst, je to jen tím nebezpečnější. Provedeme proto bezohlednou revizi umění i vědy, i všech jiných oborů kultury, a to jak jejich ideologie, tak i jejich metod. A všude se budeme ptát, nevězili zde někde hlíza fašismu. Fašismus je totiž vlk, který se rád halí v roucho beránčí. A jsa ideologií nejhorší reakce, rád vystupuje v tóze pokrokovosti, „modernosti“. Přímo rafinovaně znehodnocoval etapu mladé, pokrokové kdysi buržoazie, aby tím bezostyšněji klestil cestu zájmům poslední, úpadkové buržoazie z doby imperialismu. I u nás tak bylo: s útrpností hleděl na krásné zjevy našeho obrození jako na něco dávno překonaného, i vyzvedal úpadkové, jemu ne nebezpečné, ano přímo jemu sloužící, protože nelidové a protilidové zjevy moderně buržoazní. Proto také vnikl i tam, kam by se jinak nikdy nebyl dostal, i do sfér jinak pokrokových, ale zmatených touto „moderností“, „pokrokovostí“ fašismu. Odtud i příčina, proč mu podlehl tolik národů, nevyplenivších včas fašismus ze svých řad a ze svých duší. Odtud i příčina, proč naopak Sovětský svaz, jenž nedávaje se zmýlit ani domnělou „moderností“, ani domnělou „revolučností“ takto zakuklených fašistů, vyplenil je ze svých řad včas, ukázal se naopak tak silným. Od jeho zdí se všechny intriky i pletichy fašismu odrazily naprosto bezvysledně. Uvedu i některé konkrétní případy pronikání fašismu do naší kultury. Naše „moderní“ *filozofie*: na ni v 20. století velmi zapůsobil Friedrich Nietzsche, otec a hlavní filozofická autorita německé-

ho fašismu. Hlasatel hrubé síly, německé povýšenosti nad jinými národy, aristokratismu vybraných jedinců nad tupou, neuvědomělou masou. Kolik i v naší tzv. moderní kultuře lidí podleho Nietzschovi, živili se jím, napodobili jej, dali se prostoupit nietzschovstvím, zejména jeho otravným, tak v hloubi protilidovým pesimismem! A kolik lidí u nás i dnes ještě si neuvědomuje, čemu to propadli, dávající se oslniti Nietzschovým skvělým stylem, duchaplnými aforismy, že se tak napájeli přímo z hlavní studnice fašistických názorů. Je tu však i jiné, ještě větší nebezpečí: fašistické popírání významu a síly lidského rozumu. Fašismus vědomě útočil na závaznost rozumového poznání, aby uvolnil cestu nekontrolovatelné „intuici“, citům a vášním, jež potřeboval rozpoutat pro své bestiální cíle. A moderní filozofie i u nás mu v tom vydatně pomáhala. I ona učinila hlavním úkolem noetiky (vědy o poznání) nalézt hranice lidského zkoumání, stanovit, co nemůžeme poznat, aby za tou mezí volně se mohly prohánět neodpovědné fantazie a vášně. I halila toto své stanovisko rovněž v pseudomoderní povýšenost i s útrpností se dívala na toho, kdo by proti ní stavěl sílu rozumu, nebo dokonce rozumem kontroloval tuto její „filozofii“. A zdá se, že nepomohla ani zkušenost, kam to Hitler dotáhl se svým spoléháním na „intuici“, aby moderní věda plně poznala svůj omyl a dala se na úplně jiné cesty. My antifašisté však proto tím cílevědoměji vyzvedneme prapor rozumu proti nekontrolovatelné intuici a vynaložíme vše, abychom znova uplatnili jediný správný základ poznání: dobrý, zdravý a správně myslící rozum. A nic se nedáme mýlit výtkou, že to je něco zastaralého, ani se nedáme opít lákadlem, že jen intuitivní teorie jsou ve shodě s moderní vědou. My tuto fašistickou léčku musíme zneškodnit a vyhubit až do základu.

Jiný příklad: *česká historie*. Veliký Palacký, vyrostlý z ducha buržoazní revoluce, ukázal více než přesvědčivě, že nejskvělejší dobou českého národa byla lidová, demokratická a revoluční doba husitská, a dobou nejhlubšího úpadku protilidová, aristokratická a protirevoluční doba pobělohorská. To ovšem nemohl potřebovat fašismus jako stupňovaná ještě reakce. I objevila se u nás celá historická škola, která začala dokazovat, že pobělohorská doba, kdy byl náš národ takřka zničen, nebyla tak zlá doba, jak ukázal Palacký a s ním jiní rovněž tak „zastaralí“ historikové. Ano využívající estetických zálib „moderní“ inteligence, dospěli někteří z těchto historiků až k závěru, že to byla skvělá doba. Podívejte se jen na Malou Stranu, říkali, na nádherné paláce a chrámy tam zbudované v této době, podívejte se i jinam, co takové krásy a nádhery z té doby je u nás rozseto! A ani slovem se takový obdivovatel té doby a krásy nezmnínil o tom, pro koho byla všechna ta nádhera, že pro cizince, vrahy českého národa, jehož lid přitom žil v bídě, hmotné a duševní, přímo zoufalé. To mu nebylo nic proti cizí té kráse tzv. barokní doby. Ale to domyšleno přímo

velkolepě připravovalo cestu Hitlerově propagaci, že cizí vláda nemusí být neštětím pro náš národ, ano, může být přímo skvělou dobou, požehnaním pro Čechy, byla-li jí ona pobělohorská doba!

Třetí příklad: *kapitulantství*. V rozpočtech fašismu bylo kapitulantství velkou položkou. Fašismus přímo počítal s kapitulantstvím u druhých národů. Počítal s tím, že oboří-li se na národy a státy s náležitou drzostí, ty se leknou a vzdají se. A i když se nevzdají, bude tam dost kapitulantských duší, které oslabí nástup těch, kteří by se nechtěli vzdát. Proto šel fašismu velmi na ruku každý, kdo jakkoli podepřel kapitulantskou náladu, rozšířenou zejména v neuvědomělém maloměstáctvu. A to se u nás rovněž dalo, a dělali to lidé stojící na špici našeho kulturního života! Mohl bych uvést řadu příkladů. Stačí tento: začaly události v Číně. Byl jsem z těch, kteří se zúčastnili antiimperialistického kongresu, svolaného jako protest proti znásilňování čínského lidu do Bruselu roku 1927. A vrátiv se, vyložil jsem našim dělníkům i jiné veřejnosti v řadě přednášek, co to i pro nás a vůbec pro pokrokový svět znamená, tento nástup imperialistů proti svobodě národů. Ale byl jsem zakřiknut jedním z předních našich literátů a v deníku, který jistě myslel, že je pokrokový. Co prý je nám do toho, co my se budeme starat o Čínu, my jsme tu v klidu, a tak v klidu sedíme a nechme těch velkých světových idejí a bojů, které jen znepokojují lidi – tak a jinak ještě čistě kondelíkovsky odpovídáno tu na událost tak dalekosáhlého významu.

Dnes doufám, každému je jasno, že nám bylo, a velmi bylo tehda do Číny i potom do Habeše, do Španělska, neboť i o nás už se tehdy začalo bojovat. A porážkou Číny, Habeše, Španělska přibližovala se přímo mílovými kroky i naše porážka. Ale nejen o to šlo, i o jed, který takovým postojem k světovým událostem byl vstřikován do zdravého těla našeho národa. I o to, že touto maloměstáckou kondelíkovštinou bylo uměle, ale ne bezúspěšně živeno v celé vrstvě našeho národa kapitulantství, nakonec největší náš nepřítel i nejvydatnější spojenec našeho nepřítel. Ani před revizí našeho poměru k *němectví* a jeho kultuře však se nebudeme moci zastavit. Fašismus jistě ne náhodou tolik ovládl i nabyl tak zrudných forem právě v Německu. Dlouho jsme čekali, ozve-li se v německém národě i odpor proti fašismu, ale nedočkali jsme se. Po celou dobu války bylo v Německu ticho, kdežto v jiných zemích, daleko hůře ukovaných v pouta, každou chvíli vyskočil plamen národního odporu. Čekali i jiní, čekal celý svět, ale zejména čekal Sovětský svaz, u něhož ani krůpěje nemohlo být protiněmeckého šovinismu neb víry v rasové znaky národa. Stále jsme čekali, ozve-li se druhá, lepší polovička německého národa. Ale i všichni společně jsme se nedočkali.

Z toho však nutno dělati důsledky, které Sovětský svaz také i začal dělat už za války a dělá je i dnes. Především vyplynulo z toho, že fašismus nebyl a není jen nahodilou chorobou určitého procenta německého národa. Že je to choroba, zachvátivší zdcující většinu Němců. A i strašná zhovadilost německých fašistů nebyl zjev výjimečný, ani ne příznak jen nekulturních, neodpovědných živlů. Viděl jsem na vlastní oči stopy tohoto německého běsnění na Ukrajině a jinde. A kdo dělal příšerné ty zločiny? Jedni z nejhorších byli němečtí lékaři. A mezi čtyřmi Němci pověšenými na charkovském náměstí pro naplnění lidové spravedlnosti za své hrozné zločiny v Majdanku byl docent královecké univerzity. Těžce ochuravěl, morálně i ideově, sám německý národ; dovedlo-li tolik jeho příslušníků a ze všech stavů i tříd pálit starce, zabíjet ženy, rozbíjet hlavy dětem. Ale kde se vzalo a právě zde, toto hrozné zlo? Kde jsou kořeny, z nichž vyrostlo, k údivu a hrůze celého světa? Všichni jsme pokládali Němce za národ vzdělaný, kulturní, a v mnohém ohledu i pokrokový. Jak se však tedy mohlo stát, že propadli, zde ve střední Evropě a uprostřed dvacátého věku, takové zhovadilosti, že srovnávat je s Huny bylo by hrubou urážkou tohoto, u srovnání s Němci čestného národa. A jaké jsou to speciální německé příčiny, že zachvácen tím byl právě německý národ? Sovětská věda začala už za války hledat odpověď na tyto otázky, jež nemají významu jen pro Němce, ale i pro nás, pro celý svět. A i dnes pilně bádá a zkouší, aby se dobrala samých kořínků tohoto zla. I je tomu jistě na stopě. Přívrženci rasové teorie by to prohlásili za rasový znak Němců, což však nepřijímá ani sovětská věda, ani my. Rasová teorie sama už je produkt zvěřského nazírání fašistického. V Němce toto zlo mohla nasadit jen jejich výchova, vštěpovaná jim ideologie a morální zvrácenost. Pak to však nebylo dílem několika jen hitlerovských let. To nevyroste v národě tak rychle, k tomu je třeba času, dlouhého času. Ale to dále znamená, že tím byla pro léta, desítiletí otravována všechna německá národní ideologie, německá národní kultura. Tato kultura však měla nesporný vliv i na nás a jiné národy. U nás byly doby, kdy jsme žili jen a jen německou kulturou. Byl-li však v ní už dávno tento bacil, pak je nejvýš pravděpodobné, že se rozšířil i v naši a jinou kulturu. V Rusku dělá se proto velká revize německé filozofie, německé historie, německého umění, vši německé kultury a nejen se v tom odhalují ony kořínky zla, ale i chrání se tím vlastní kultura, aby mimoděk nepřешlo zlo z německé kultury i v ruskou kulturu.

I my si musíme dát tento úkol a věnovat mu všemožnou péči i energii. Při naší dlouhé závislosti na německé kultuře i stálého vnikání této kultury přímo do těla našeho národa je toho dvojnásob, desateronásob více třeba. Což nijak neznamená znehodnocovat naši kulturu. Naopak,

jsem jist, že touto cestou se ukáže samostatnost, slovanskost a výše naší kultury. Ale aby se to stalo, musíme provést revizi německého vlivu na nás, i zbaviti nás všeho, co by z německé kultury mohlo ohrozit zdraví národa. A tak vidíme, že již tento úkol – boj proti fašismu – ukládá nám veliké i kulturní úkoly. A že za tím účelem musíme revidovat mnoho a mnoho, vlastně všechno. A nedbat, proč se to neb ono zlo k nám vloudilo. Nebyla to vždy zlá vůle toho, kdo to zavinil. Než to málo znamená. Epidemie je stejně nebezpečná, ať ji přenáší dobrý nebo špatný člověk, hlavní je, že ji přenáší. A tak i my musíme se bít se zlem bez ohledu na osoby. Věc národa a republiky nade vše!

2. *Dekadence a pokrok.* Bylo a je i jiné ještě zlo, které ohrožuje zdraví, význam i pokrokovost naší kultury – je to dekadence, úpadkovost a nemohoucnost skomírající buržoazie. Nasycená a od lidu odvrácená buržoazie ztratila tvořivou sílu někdejší mladé, průbojné a i k lidu mluvící buržoazie. A nemá ani zájmu na tvoření něčeho, co by přetvářelo svět. Naopak, bojí se toho, protože ví, že každá změna půjde proti ní a ve prospěch nové, mladé třídy. I její kultura se proto mění. Je mělká, nehluboká, protože se bojí zabrat hloub. A je jen hravá, vyhýbající se žhavým otázkám dne. Je to maska kultury, aby si buržoazie zachovala i dále zdání vedoucí třídy, ale pod tou maskou je pusto a prázdno. Vybíjí se pak čistě jen ve formě. V té dalším vývojem ohrožená kapitalistická společnost dovoluje a snáší i nejdivočejší excesy, jí jinak rovněž nepochopitelné, ale vítané proto, že mladé síly, vybíjející si na tom svou průbojnost, nevědouce chrání tím hlavní zájem této těžké buržoazie: aby nebylo dotčeno jádro vládnoucího až dotud společenského řádu. Ano, čím divočejší forma, tím lépe pro tuto buržoazii, neboť ona je dost licoměrná, aby tomu tleskala, i když je jí to cizí, ale lid je zato tím upřímnější a čestnější, aby se účastnil tohoto kulturního karnevalu. A tak buržoazie dosáhla i toho, co bylo největším jejím zájmem: tato kultura vykopala přímo propast mezi sebou a lidem, který tak zůstával vně všeho tohoto dění. I naší kulturou proběhl tento proces, i když ve zvláštní, naší modifikaci. Naše buržoazie byla příliš mladá a rozvila se bohatě teprve v posledních desetiletích, aby v ní byla živná půda pro úpadkovou kulturu umělecké a jiné dekadence. My proto přejímali dekadenci odjinud, nejvíce z Francie, jako země nejtýpčtější buržoazie. A naši mladí cítili i ony její výstřelky jinak. Jako protest proti nemyslivému maloměšťáctví, jež u nás zase bylo hlavní společenskou chorobou. Odtud politická pokrokovost našich dekadentních básníků a umělců. Ale v kultuře samé i tu se dostavilo zlo, vyvolané úpadkovou kulturou. I u nás otevřela se propast mezi lidem a tzv. moderním uměním, moderní kulturou.

A proto i zde musíme nasadit všechno, abychom překonali tyto chorobné znaky odcházející, zhasínající společnosti. Chceme-li tvořit – a to chceme – nový, mladý a zdravý svět, musíme vytvořit i kulturu zdravou, očištěnou od rmutu a nánosu dekadence. A ne krok zpět v tom musíme vidět, ale veliký krok vpřed – od forem maskujících vnitřní prázdnotu ke kultuře plné živného obsahu, jež jistě bude schopen dát sobě i nové, pokrokové formy.

I na problém avantgardního umění, jako vůbec avantgardy, budeme musít mít odvalu takto věcně a směle se podívat. Je ctí našeho mladého umění, že je mu přímo potřebou být avantgardním. Je to nejlepší důkaz jeho pokrokovosti, neboť není nejmenší pochyby, že ve všem, a proto i v umění jen avantgarda proráží cestu vpřed. Ne o to tedy jde, ale o to, jakou dnes potřebujeme avantgardu, aby prorážela cestu tam, kam skutečně jde a vede pokrok. A tu nelze nevidět už veliký rozdíl, který je mezi avantgardami na jedné straně Francie a na druhé straně Sovětského svazu. Na Západě dekadentní avantgarda v souhlase se zájmy buržoazie odváděla od zmírající skutečnosti a vybíjela svou průbojnost mimo skutečnost v říši snů a jiných mlh. V Sovětském svazu socialistická avantgarda naopak probíjela se stále energičtější a prudčeji k podstatě a jádru nové tam a rozvíjející se skutečnosti.

Nemusím jistě ztrácet slov, jakou my dnes potřebujeme avantgardu, že ne odvádějící našemu životu síly, nýbrž přivádějící. Jako i není dnes doba maličkých, jen avantgardních skupin, pracujících rovněž jen pro úzký kruh a obmezenou skupinku lidí. Dnes přední naší avantgardou musí být celý náš národ, všechen náš lid, jak zase nejlépe vidíme v Sovětském svazu, kde rovněž avantgardou zdaleka už není jen ten či onen jednotlivec, ten či onen klub, jak je tomu na Západě, ale všechen sovětský lid je tu nejpravější, nejlepší i také nejúčinnější avantgardou dneška, prorážející hluboké klíny do dosavadního starého, nemohoucího již světa. I my Čechové jsme byli jednou takovouto hromadnou avantgardou. Učínme svým úkolem být i dnes novodobými husity, avantgardou nového, socialistického světa i v kultuře.

A tak i v tom stojíme před řadou vážných a důležitých úkolů, vést naši kulturu ze slepé uličky, do níž se dostala skleníková kultura Západu, možná jen v umělé, lidu vzdálené atmosféře, ale která je naprosto neschopná postavit se do ostrého a přirozeně často i bouřlivého průvanu dnešní doby.

3. *Lidovost.* Obráťme se však již od této negace, od toho, co třeba odstraňovat a napravovat, k pozitivním úkolům, jež stojí před námi. Lze to vyjádřit několika slovy: jako chceme budovat a budujeme nový, na rozdíl

od chorého starého světa zdravý svět a život, tak chceme budovat a musíme budovat i novou, zdravou kulturu, nezachvácenou žádnými slabostmi dekadence. A cesta k tomu je jedna: musíme se umět na svět a život v něm podívat tak, jak skutečně jest. Nebudeme se proto ani vznášet nad oblaky, ani se zavrtávat hluboko do podzemí, ale podíváme se na život a na svět tak, jak tady před námi probíhá se všemi jeho radostmi i trudnostmi. I budeme se snažit i kulturu v tento život zapojit i dát mu, co právě kultura a často právě jen kultura mu může dát. Čili budeme i v kultuře žít v plném souhlasu s tím, čím žije národ, republika, všechen náš lid. A chceme to jako rovněž řádní občané tohoto státu, jen více ještě k tomu povinní, o to více, oč jsme jako kulturní pracovníci toho i schopni. A chceme to i v zájmu kultury samé, neboť jen tak vrátíme jí její obecný význam, důležitost i vnitřní zdraví.

A tu prvním naším krokem k tomu musí být nalézt správný poměr k lidu. Jak by mohla kultura zůstat nelidovou ve státě tak lidovém, jakým jest a bude tato nová naše republika! Tím by se sama vylučovala ze společenství národa a republiky. I naše kultura musí proto zlidovět. Potřebujeme znovu masovou kulturu, kulturu pro široké masy národa, jak jsme ji měli kdysi v době obrození. Potřebujeme kulturu, která bude mluvit k milionům a ne k určité malé skupině lidí. Potřebujeme kulturu, která by sjednocovala národ a ne rozbíjela jej v kulturní kasty.

Čím toho však docílíme? Naprosto ne nějakou vulgarizací kultury. To absolutně ne. Ne „k lidu níž a s lidem výš“, jak znělo heslo doby předválečné. Umělec, který se chce přiblížit k lidu, musí naopak vzepnout své síly výše, daleko výše než kdokoli jiný. Vzpomeňme Bedřicha Smetany: může být umělce lidovějšího, v tom nejkrásnějším smyslu, ale zároveň může být i umělce většího, a ne přes jeho lidovost, ale právě pro tuto lidovost? Slyšíme-li jeho hudbu, je nám, jako by to ne Smetana, ale sám národ mluvil. To je Smetanova lidovost. Ale aby to mohla být věc národa, musila tu Smetanova tvořivost dostoupit umělecky vrcholů, jako jest Libuše, Má vlast. Nebo Božena Němcová: může být něco lidovějšího, než je Babička, a není to zároveň i umělecky největší skvost české literatury?

Ne o snižování úrovně tedy jde, ale o to: pochopit lid, jeho život, touhy a strasti a dát jim přiléhavý výraz. Jen proto také naše kultura nové doby ztratila tento charakter. Ne z neumění, také ne z přílišného umění, ale z toho, že naši vědci i umělci namnoze ztratili styk s lidem, přestali s ním žít. Že však nemusí to zůstat ztraceno navždy, ukazuje nejlépe zase Sovětský svaz. A nejen tematikou svého umění. Ale co všechno sovětští umělci dovedou vytěžit přímo i z lidové tvorby! Kdo pozná sovětské sborové nebo taneční ansámby, předvádějící přímo lidové umě-

ní, i když v uměleckém podání, jistě se neubrání zvláštnímu dojmu. Jaký netušený nový způsob byl tu vytěžen ze studnice lidového umění. Co sovětští umělci tam všechno našli, co tam objevili! Už když se u nás objevil ru-doarmejský sbor Alexandrův, uchvátil kdekoho. A tak je to i s jinými so-větskými ansámblly. Jak i náš člověk byl přímo okouzlen tou zvláštní ve-selostí, nevyčerpatelným pramenem humoru, krásy i vynalézavosti. A jak vysoko i umělecky stálo a stojí toto umění nad mnohými i oslavovanými, pracně sestavovanými díly tzv. moderní hudby!

A to tedy je to, co i my potřebujeme. Nejsme v tom tak zcela chudi. Naši největší mistři dobře to znali i uměli. A i někteří naši mladí už za války na ten tón udeřili, vysoko s probudivším se v nich vědomím, jaké je poslání kultury dnes. Nechť proto i jiní jdou a učí se. Ne aby oni učili lid, ale aby sami se učili od lidu. Jak je tomu v politice. Tak nechť je tomu i v kultuře. K velkému prospěchu i lidu i kultury.

4. *Národní kultura*. Kultura, opírající se o lid a vytrysklá z lidu, ani nemůže být jiná než národní. Než je tu přece několik otázek, jež nutno osvětlit. Z nich zcela krátce chci se zmínit o omylu stále ještě rozšířeném a šířeném, že komunisté nemohou být národní, a proto ani jimi vytvořená nebo šířená kultura nikoli — když jsou přece stranou a hnutím internacionálním. Samozřejmě, že komunismus je internacionální a každý pravý komunist je internacionalista. Ale internacionalismus není anacionalismus, jak si lidé ještě pletou. Chci-li být internacionální, musím naopak nutně být i národní, i když ne nacionalistou. Internacionalismus je poměr národa k národu, ale pak každý musíme být v tom či onom národě, máme-li nalézt vztah k jiným národům. Je proto jen logické, že největším klasikem národní otázky dneška je internacionalista Stalin, autor knihy *Marxismus a národní otázka*. Stalin však definuje i proletářskou kulturu jako kulturu obsahem socialistickou a formou národní. V SSSR pak velmi se pomáhá i nejmenšímu z četných jeho národů, aby rozvil svou národní kulturu. A my, čeští komunisté? Neučinil mnohý z nás pro poznání české kultury více než celá řada těch, kteří se slovem „národní“ ohánějí až do omrzení? A nedokázali jsme svou hlubokou lásku k národu v dobách právě nejkritičtějších? Za Mnichova a ve druhé světové válce?

O tom tedy netřeba dlouho uvažovat. Ale o tom, co je a čím má být skutečná národní kultura. Je to kultura, v níž na jedné straně se zrcadlí národ, jeho povaha, historie i tužby, a na druhé straně jež sama působí na národ, formuje jej a učí chápat sebe sama. Je to proto uvědomělá kultura, ne náhodná, ne potácející se jednou podle jedné a podruhé podle jiné módy. Je to kulturní reprezentace národa: kulturní jeho ztělesnění. Jak toho máme v české kultuře dostatek a přímo skvělých příkladů. Ne-

doceňujeme však dosti tuto naši národní kulturu k velké naší škodě. A já valnou část svého životního díla jsem věnoval boji proti tomuto podceňování české kultury, u vědomí nesprávnosti a škodlivosti postoje velké části naší inteligence k této kultuře. Té inteligence, která upadala ve vytržení, šlo-li o dílo cizí, a nechápala hodnoty, jež my máme.

A my přece nejsme nijak chudí na kulturní hodnoty. Nám scházelo a namnoze dosud schází jen dostatek národního sebevědomí, abychom sami sobě řekli, sami sebe přesvědčili, jakou to máme kulturu. V umění: kolik skladatelů v Evropě dosáhlo výše Smetanovy, kolik národů má vůbec hudbu té výše jako my? Kolik má Evropa i tak národních i vysoké úrovně malířů, jako jsou Mánes a Aleš, a sochařů jako Myslbek? Ve vědě: kolik je historiků jako Palacký? Celý přírodovědecký a lékařský svět obdivuje našeho J. E. Purkyně. Sám jsem měl v Sovětském svazu možnost mluvit při Purkyňově slavnosti, kdy se mu přišel poklonit celý vědecký svět SSSR. Ale kolik lidí u nás ví o tomto velikém vědci a velikém českém člověku?

Je proto naší první povinností nalézt správnější poměr k naší kultuře. Ne naše kultura je nedostatečná, ale nedostatečné je u nás její chápání a oceňování. V nás je chyba a ne v ní. Čímž se ovšem velmi oslabujeme. A nesprávným přeceňováním všeho cizího ještě více. Nikdo nemyslí, abychom se neučili od skutečných hodnot, i cizích. Ano, nikdo si toho nemůže přát více a horlivěji než my, i při tvoření naší nové národní kultury. Ale nikdo také nebude se více bránit, abychom neupadli do vleku cizích nám kultur, nejednou nám protichůdných, jako zase my.

5. *Klasikové.* Čeho je však velmi potřebí, je postavit naši národní kulturu zcela uvědoměle na určitý *základ*, neboť jen tak se může rozvíjet, jak to národ potřebuje, jako vyhraněně národní kultura. Což není požadavek jen teoreticky vymyšlený. Máme pro to i poučné příklady, na prvním místě Sovětský svaz. Sovětská kultura, dnes zajisté nejpokrokovější a přitom i nejnárodnější, je takto národní kulturou jistě v neposlední řadě proto, že má takovýto pevný základ – je postavena na ruských *klasících*. Ptáme-li se v SSSR kohokoliv, kdo je největší a nejnárodnější i sovětský básník, dostaneme jistě odpověď, že Puškin. Jako základem i sovětské prózy je L. N. Tolstoj, jako největší klasik ruského románu. A nepřekážejí tomu ani ideologické rozdíly mezi dneškem a onou dobou, při vývoji ruského národa za tu dobu přirozené, ano nutné. Neboť ne o to jde, ale o to, že je tu ruský lid zachycen v pravé své podstatě. V tom však je i ohromný právě význam těchto klasiků. Je to skála, na níž je postaveno i všechno další. A není tomu tak jen v literatuře, stejně má SSSR své národní klasiky i v hudbě, malířství, i ve vědě. I v tom se v SSSR neimprovizuje, nýbrž buduje. A k budování je nutno mít základy, a čím pevnější, tím lépe.

Vidíme toho důsledky i v našem vlastním umění a kultuře. Máme obory, v nichž i my máme *klasiky*, jako zase i obory, kde jsme k tomu nedospěli. A důsledky toho i onoho i u nás jasně se ukázaly. Není náhodou, že není u nás umění uvědoměle národnějšího a v celém svém vývoji také jednoduššího, takřka bez výkyvu, jako je naše hudba. A neposlední toho příčinou jistě jest, že je tu všeobecně uznáný klasik české hudby – B. Smetana. Není českého hudebníka, i nejmodernějšího, kdo by nectil a neuznával Smetanu jako základ, jenž i jeho orientuje. I v malířství takovými klasiky, i když ne už tak jednoznačnými, jsou Mánes a Aleš. Z věd pak naše historie vyniká rovněž nad jiné v nemalé míře proto, že máme velkého historika-klasika – Palackého.

Naproti tomu v literatuře, bohužel, zdaleka jsme nedospěli k vytvoření takového základu. Ctíme Máchu jako časově prvního už moderního českého básníka, ale bylo by velikým omylem tvrdit, že naše národní literatura byla budována na Máchovi. Nejsme ostatně jednotní ani v názoru na Máchu samého. Všeobecně se ctí z něho na prvním místě Máj pro vzlet fantazie i zcela neznámou až do té doby krásu a bohatost řeči. Ale tím byly zatlačeny do pozadí jiné Máchovy verše, neméně horké a nové, ale hluboce české i svou národní tematikou i neznámým až do té doby národním citem. K nesporné škodě hlubšího působení i tohoto, druhého Máchy na naše národní písemnictví. I bude nejvýš na čase dát i tomuto Máchovi, což jeho jest, jakož i prozaistovi Máchovi, takřka úplně – mimo několik literárních specialistů – zapomenutému. Nejinak však, i když poněkud lépe, je tomu i s druhým naším velikým novodobým básníkem – Nerudou, u něhož dlouho fejetonista vůbec zápasil o primát s básníkem, a i když konečně básník zvítězil, stál tu tak izolovaně zahalen v kouzlo své jedinečné velikosti, jako by vůbec nebyl z tohoto světa.

A nebyla to v poslední řadě tato příčina, proč naši literární kritikové, a s nimi vůbec literární obec, honili se často za bludičkami, že se vynášela jména, která hned potom zase zapadala v neznámo neb aspoň v bezvýznamnost. A naopak, že podceňovány byly zjevy, které už ve své době byly a namnoze zůstaly živným chlebem národa, jeho širokých mas, a v nichž už proto jistě daleko lépe a užitečněji měli bychom hledat a mohli nalézat pravé kořeny národní literatury. Ukazoval jsem vždy na jeden takový zjev z dob prvního rozletu našeho národního života – J. K. Tyla, v němž kritika, pod vlivem známé kritiky Havlíčkovy, dovedla nalézat jen nedostatky a neviděla, co dal českému národu a jeho kultuře tento jeden z nejvlivnějších a nejkrásnějších českých lidí. První náš národní prozaista, jenž dovedl vykreslit českou společnost doby předbřeznové přímo překvapivě realisticky, i když často pod romantickou rouškou. A který ve svých dramatech

dodnes nebyl nikým předstižen. A v nové době podobným příkladem byl a je Jirásek. Co i tu bylo vyplýtváno slov i umu, aby byly vykonstruovány nedostatky tohoto největšího až dosud našeho prozaisty a romanopisce, zachytivšího mimo to ve svém díle celý život národa od nepaměti do hor-
kých dnů přítomnosti. A i tu byl to národ, který korigoval, co někteří nechápali, a chtěl-li se potěšit i zároveň posílit a poučit četbou, sahal dále a s vděčností i radostí po Jiráskovi. Je tedy nejvš na čase, abychom i v literatuře vybědli z této nejistoty a uvědoměle se dopracovali klasiky jako pevného základu dalšího vývoje literatury a s tím vůbec naší kultury.

I dále na umění lidu je třeba se naučit hledět jinak, než jsme se dosud dívali. Působily na to u nás zlé zkušenosti proti pouhým napodobitelům a často i zneužívatelům lidového umění. Zcela neumělecké imitace lidové písně vyhlašovány za kánon národního umění a upírána Smetanovi dokonce českost jen proto, že nešel touto pseudouměleckou i také pseudolidovou cestou. Památným proto zůstal výrok Smetanův: „Napodobením lidové písně nevzniká národní umění.“ Působila i na to vědecká analýza lidového umění, jež nám odhalila prvky lidem užívané a nalezla je v uměleckém světě vyšší kategorie. Z čehož usuzováno, že lidové umění je eklektické umění. Aniž by dále bylo studováno, co lid z těchto prvků vytvořil a vytváří, jaká zcela jiná, svá díla, a zcela novým, svým způsobem.

Umění Sovětského svazu nám však ukázalo zcela jinou možnost využití lidového umění. Stačí vzpomenout populárního u nás rudoarmějského sboru Alexandrova nebo tanečních souborů, jež se u nás hned v prvních dnech objevily. Ty přímo uchvátily naše obecenstvo a lid stejně jako umělecky vzdělané obecenstvo. A co bylo to, čím toto umění tolik uchvacovalo? Svou docela zvláštní krásou, dotud u nás neznámou. Tím, že původci tohoto umění šli mezi lid, a tam přímo vsáli v sebe tajemství lidového tvoření. Nešli tam, aby učili lid, ale aby se tam učili. I naučili se tak chápat i ve svém pak umění uskutečňovat docela nové, a všechen lid uchvacující půvab. Jak zvláštní, duši jímající vroucnost, tak i humor a veselí, jak dovede být právě jen lid. A že i to nám může dát velmi mnoho, ukazují první hned pokusy o takové umění u nás, z něhož na prvním místě stojí tu Suita z českých a slovenských lidových písní Víta Nejedlého, v níž z lidového motivu vyrůstá přímo hudební báseň, tu bolně tklivá, tu sršící vtípem a humorem.¹

Všechno pak toto umění, ať klasiků, ať takto z lidu vyrostlé, je umění vysoké hodnoty. Nemáme dnes stále ještě vyššího umění hudebního,

¹ Z popřevratové doby patří sem jiný příklad: znamenité *Hrátky s čertem* Jana Drdy, přímo vzor, jak zcela nové dílo i velké umělecké ceny lze udělat z prvků našich lidových pohádek.

než je umění Smetanovo. A i zmíněná Suita V. Nejedlého je umělecky na takové výši, že jen vlastní Nejedlého orchestr a jen pod jeho vedením ukázal se až dosud s to podat toto dílo v plné jeho kráse. A přitom nemůže být umění i ve vysokém toho slova smyslu lidovějšího, než je i toto, jako nejlepší důkaz, že lidovost neznamená snížení, nýbrž naopak zvýšení, neboť takto tvořit znamená ne snižovat se k lidu, nýbrž naopak povznést se z individuální izolace k lidu jako představiteli národního kolektivu. I sjednocující síla tohoto umění je jedinečná, jak nejlépe nám zase dokazují naši klasikové. Před Smetanovým uměním Prodané nevěsty neb Libuše jsme všichni jedno, stejně jako před Babičkou B. Němcové. Ale to je to, co je dnes hlavní cíl našeho umění, jako i všeho jiného dnes našeho podnikání: ne dělit, ale jednotit národ.

Což ovšem neznamená žádnou uniformitu. Naopak, čím pevnější cítí umělec pod sebou základy, tím volněji může dát vzlétat své fantazii. Aniž by však rozrušil svou základnu. O to jde, aby kořeny naší kultury byly jedny, a aby to byly kořeny zapuštěné hluboko v naší zemi, v našem národě. To dodává národní kultuře právě její národnost. To však proto i tolik sjednocuje, i jednotlivce mezi sebou i národ jako celek. To především činí národ národem a národ musí být i takto, vnitřně národem, má-li být jeho kultura opravdu národní.

To nás však vede i k jinému ještě závěru – k otázce národního *charakteru*. Minulá právě léta, v nichž se ukázalo tolik krásných rysů, ale také i dosti nedobrych rysů v povaze našeho národa, přímo nutí k revizi představ o našem národním charakteru. Ukázalo se, že jsme si všelicos až příliš růžově malovali, že jsme až příliš někdy idealizovali charakter našeho národa, jako zase z druhé strany jsme snad někdy nedocenili náš národ a jeho povahu. Bude proto třeba revize. A při ní nám naše literatura, všechna naše kultura bude rovněž velikou pomocnicí. Vzpomeňme jen, jak se ustálily v našem lidu představy o národním charakteru. Dálo se tak především, ne-li výhradně prostřednictvím naší kultury, našeho umění, naší literatury. Jak českého člověka vylíčili Němcová, Smetana, Aleš, Jirásek, tak jsme z toho vytvořili v sobě typ českého člověka, i měřili jím potom vlastní zkušenost. Což samo není na škodu pro národ. Skoro všichni jmenovaní, když líčili českého člověka, líčili ho ne jakým je, ale jakým by *měl* být. Stavěli národu před oči vzor, ideál, a tím jej vedli, povzbuzovali, aby tomu tak i ve skutečnosti bylo. Odtud nesporně blahodárný a velký vliv naší kulturní tvorby na náš národní charakter.

Proto však na druhé straně vytvořen byl ideál, jenž ne ve všem dnes vyhovuje. V době poroby a závislosti vytvořen byl jako ideál českosti a typ člověka dobrého, laskavého ke všem, mírumilovného i do zámezí.

Jak bylo v té době jediné správné, neboť nemajíce mocenských prostředků, musili jsme se opírat především o tyto, jak se říkalo, morální kvality. Ale doba se změnila. Teď nejsme bezmocnou obětí v cizích rukou. Máme i moci dosti, abychom se mohli uplatnit jinak. Ne že bychom měli zapomenout nebo dokonce zničit u nás dosavadní morální český typ. Ale je jej třeba doplnit i jinými kvalitami: podnikavostí, statečností, a je-li třeba i bojovností, k čemuž všemu neméně nalezneme příklady a základy v dosavadním vývoji a životě našeho národa. Jen vyrovnat lépe všechny ty složky je nutno, a k tomu literatura, naše národní kultura neméně může přispět. Jak dobře postihl, i bez tohoto návodu, sám náš lid, když četl nejen Babičku, ale i Proti všem, jako typy i když dvou stránek, ale přece jen jednoho českého charakteru.

Nejen však proto tvořit budeme takovouto dnešní národní kulturu. Postaráme se i o to, aby pronikla do všech vrstev národa, neboť jen tak cele splní svůj úkol. Máme pro to dnes i zcela jiné ještě možnosti a prostředky. Sjednocujeme dnes národ pomocí ÚRO i jiných podobných mohutných organizací, sjednocujeme národ i organizačně. Můžeme proto i kulturu šířit a tím sjednocovat národ jako ještě nikdy. A my proto tak i s kulturou půjdeme mezi lid. Půjdeme do továren, půjdeme do vsí, půjdeme všude, kde je třeba a kde je možno způsobit, aby se naše národní kultura stala i v tomto smyslu národní: nejen svým duchem, ale jako majetek všech, celého našeho národa.

A nakonec několik slov o *mezinárodním* významu toho, co chceme teď dělat. Československo po této válce hraje a bude hrát ještě daleko významnější úlohu v mezinárodním světě než dříve. Ostrý vítr, jenž zavanul Evropou, dává nám zcela nové ještě možnosti, jak se zapojit do mezinárodního dění. K tomu však je nade vše třeba zaujetí zcela pevného stanoviska v tomto dění. Ale to není možné i bez zcela jasné orientace kulturní. Dnes není doba pro kolísání, eklekticismus, epigonství. Kdybychom kolísali, mohli bychom to prohrát na obou stranách, mezi nimiž bychom kolísali. A kdybychom eklekticky chtěli těžit i z toho i z onoho a spoléhat na to, že se rozhodneme až podle toho, jak to dopadne, rovněž bychom prohráli svou věc. Ale ani epigonství nesmíme propadnout, ať jednomu, nebo druhému, neboť národy, a v kultuře na prvním místě se cení podle toho, co svého vnesou do světového pokladu hospodářského, sociálního, politického i kulturního.

Pro nás však naštěstí není problémem, kam se s plnou vahou své individuality máme postavit. Není pro nás problémem, máme-li jít cestou západního kapitalismu nebo východního socialismu. A je to pro nás tím méně problémem, že pokrokový svět socialismu je dnes reprezento-

K problematice socialistické literatury u nás

ván národy slovanskými, nám i jinak blízkými. My máme však dosti i toho, a zvláště v kultuře, čím můžeme přispět i k tomuto socialistickému a slovanskému kulturnímu pokladu. Nebojme se proto, že akcentováním češství a národnosti v naší kultuře se ohradíme nebo dokonce vyloučíme ze světového kulturního dění. Ne náhodou právě Smetanova Prodaná nevěsta vešla do světové a nejen evropské kultury, jako žádné jiné české dílo. A vešla v ni právě svou typickou českostí a národností, neboť tím zazněl ve světě tón až dosud neznámý a přitom cenný. I jako dílo i národní a lidové i jedinečného, přímo obšťastňujícího humoru.

Ne proto cesta mezinárodního eklekticismu, ale hluboké národnosti vedla i na široké mezinárodní fórum. Tak tomu bylo a je i s ruským románem, srbským eposem aj. A ne mezinárodní eklektikové, ale Puškin, Tolstoj, Mickiewicz, Chopin, Smetana jsou mezinárodní mistři kultury.

Před námi stojí tu však i jiný ještě mezinárodní úkol. Podívejme se jen na střední Evropu: jaká je tu přímo spoušť, vyvolaná touto válkou. A nejen hmotná, ale daleko více ještě duchovní a kulturní. Na prvním místě poválečné Německo: jak přímo bezútěšný je výhled Němců po této stránce! Stará německá kultura byla hitlerismem rozvrácena až do základů, a ani pro budoucnost nedobyli si Němci ještě jednoznačného a pozitivního výhledu. K hlubokému převratu došlo však i v Rumunsku, Maďarsku po porážce starého režimu. A tu příklad Československa by mohl hrát velikou úlohu – podaří-li se nám v duchu našich velikých buditelů vytvořit takovou národní a lidovou kulturu, která by mohla ukazovat cestu v úsilí o novou národní kulturu i těm národům.

Veliké jsou tudíž úkoly, před nimiž stojíme. Ale jsou to zároveň radostné, velmi radostné úkoly. Splníme-li je, pak začne u nás jedna z nejskvělejších kulturních epoch v našem národním životě. I v kulturní tvorbě i v jejím pronikání do nejšířších vrstev národa.

Volám proto ke krásné té práci každého člověka dobré vůle, učitele jako profesora, umělce jako vědce, lidového pracovníka jako odborníka toho neb onoho oboru – každého, kdo chce a může spolupracovat, k účasti na tomto velikém a krásném úkolu výstavby a boje za vpravdě národní a lidovou naši kulturu.

(1945)